

**V МІЖНАРОДНА НАУКОВА
КОНФЕРЕНЦІЯ
«КОМПАРАТИВІСТСЬКІ ЧИТАННЯ»:
проблема формування парадигмальних орієнтирів
сучасних юристів**

В Україні з 2006 р. стало традиційним проведення компаративістських форумів, організованих з ініціативи Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України та Української асоціації порівняльного правознавства. Ці заходи цінні як дискусійний майданчик для постановки та обговорення основних проблем порівняльного правознавства, його розвитку в якості юридичної наукової дисципліни.

Цього року конференція «Компаративістські читання» відбулася на базі Національного університету «Одеська юридична академія». Її організатором, разом з усіма перерахованими, стала також Національна академія правових наук України. Загалом у конференції взяло участь з доповідями і повідомленнями 158 учених (у тому числі 85 — безпосередньо і 73 — заочно). Серед них — 37 докторів і 67 кандидатів наук, 54 — викладачі, аспіранти, державні службов-

ці, адвокати. Крім того, у конференції брали участь 55 слухачів, серед яких 1 доктор, 5 кандидатів наук, 9 викладачів та аспірантів, 40 студентів. Учасники конференції представляли 10 країн і 42 міста: Україну (Київ, Одеса, Львів, Харків, Сімферополь, Чернівці, Південний, Суми, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Херсон, Севастополь, Луцьк, Феодосія, Маріуполь, Миколаїв, Умань), Росію (Москва, Санкт-Петербург, Єкатеринбург, Самара, Пенза, Архангельськ, Волгоград, Казань, Іркутськ, Іваново, Новосибірськ, Твер, Саранськ, Перм), США (Нью-Йорк, Карлайл, Остін, Маямі), Канаду (Торонто), Туреччину (Стамбул), Угорщину (Будапешт), Польщу (Варшава), Молдову (Кишинів), Болгарію (Благоевград), В'єтнам (Ханой).

Конференція відкрила широкі можливості для рефлексії з приводу необхідності трансформації юридичного мислення та зміни вимог до юридичної професії в сучасному глобалізованому світі як природного відгуку на виклики суспільного буття. Червоною ниткою багатьох виступів стала теза про невід'ємність компаративістики для юриспруденції і формування особливого компаративістського типу юридичного мислення сучасних юристів.

Під час конференції було проведено *п'ять майстер-класів*: «Національна правова система і проблема рецепції права» (**Халук Кабаліоглу**, декан юридичного факультету Університету Єдітепе в Стамбулі, віце-президент Європейської асоціації юридичних факультетів), «Розуміння зарубіжного права зсередини» (**Кетрін Валке**, доктор юридичних наук, член-кореспондент Міжнародної академії порівняльного права, професор юридичного факультету Університету Торонто), «Значення поняття «право» в порівняльно-правових дослідженнях і проблема їх об'єкта» (**Чаба Варга**, доктор юридичних наук, член-кореспондент Міжнародної академії порівняльного права, професор Інституту філософії та права Угорського католицького університету, провідний науковий співробітник Інституту правових досліджень АН Угорщини), «Порівняльні підходи в міжнародному праві» (**Уільям Елліотт Батлер**, доктор юридичних наук, іноземний член НАН України, іноземний член НАПрН України, член-кореспондент Міжнародної академії порівняльного права, професор Університету штату Пенсільванія), «Сучасні напрями досліджень у порівняльному правознавстві» (**Хашматулла Бехруз**, доктор юридичних наук, професор кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія»); *три пленарні засідання*: «Теоретико-методологічні питання порівняльного правознавства», «Правові системи сучасності: класифікація, взаємодія, тенденції розвитку», «Діалог праворозуміння, права людини і порівняльне правознавство»; *секційні засідання; одинадцять презентацій* наукових та науково-методичних видань.

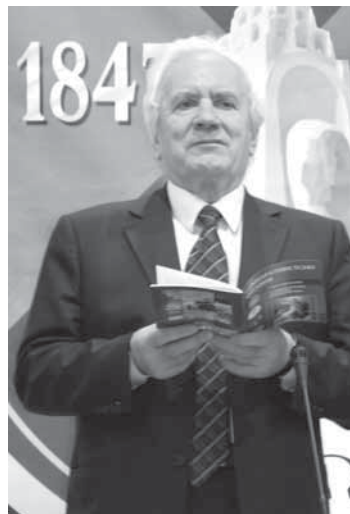
Відкриваючи конференцію, директор Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, віце-президент Конституційної Асамблеї України, академік НАН України, іноземний член РАН, член-кореспондент Міжнародної академії порівняльного права **Ю. Шемшученко** відзначив, що сучасне порівняльне правознавство є однією з найбільш розвинених, концептуально і методологічно наповнених юридичних наук. «Правова система не повинна бути іграшкою в руках політиків і навіть самих юристів, її формування має бути послідовним і виваженим, враховувати і поєднувати національну унікальність, регіональну специфіку, загальносвітові тенденції. Сприятися — місія порівняльного правознавства», — підкреслив він.

Перший блок представлених на конференції доповідей та майстер-класів був направлений на розгляд порівняльного правознавства як окремої наукової дисципліни, визначення його місця в системі юридичного знання, виявлення його співвідношення з іншими науковими дисциплінами, встановлення його структури, аналіз проблем філософії, історії, теорії та методології порівняльного правознавства.

Доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, керівник Наукового центру порівняльного правознавства Інституту міжнародного права і економіки ім. О. С. Грибоєдова (Москва) **В. Оксамитний** підняв питання про міждисциплінарні зв'язки порівняльного правознавства та його «стикування» з іншими правовими дисциплінами. Зокрема, говорячи про компаративістські засади загальної теорії держави і права, він відстоює необхідність перетворення теорії держави і права у власне порівняльно-правову дисципліну, що дозволило б отримати багатофакторну картину сучасної юридичної реальності. Питання співвідношення загальної теорії національного позитивного права, загальної теорії міжнародного права і загальної теорії порівняння правових систем (юридичної компаративістики) піднімалися в доповіді доктора юридичних наук, академіка НАПрН України, професора кафедри теорії та філософії права Львівського національного університету імені Івана Франка **П. Рабіновича**. Їм висувається теза про необхідність розробки всезагальної (універсальної) теорії права. Про співвідношення конституційної компаративістики, порівняльного правознавства та теорії права, а також значення ресурсу конституційної компаративістики для розвитку національних правових систем міркував доктор юридичних наук, завідувач кафедри теорії права Тверського державного університету **В. Крусс**.

Професор кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія» **М. Дамірлі** у своїй доповіді обґрунтував необхідність виділення в структурі порівняльного правознавства порівняльно-правової теорії (епістемології) як особливої наукової дисципліни, зорієнтованої на об'єкт порівняльного правознавства на макрорівні. Вчений послідовно і виважено визначає об'єкт і предмет даної дисципліни, її місце, статус і роль в структурі порівняльного правознавства.

Жваву дискусію викликав майстер-клас **Ч. Варги**. Професор задається питаннями про зміст і співвідношення категорій, що позначаються термінами «закон» і «право», що необхідно, на його думку, для визначення належного об'єкта правового порівняння. У центрі його уваги дві ключові проблеми: 1. Формалізація норм права в закон у процесі правотворчості й роль юридичної техніки в цьому процесі; 2. Потенціал закону і його актуалізація стосовно до реальних умов у процесі правозастосування, насамперед, у конституційному правосудді. Професору близька ідея дунамей, згідно з якою незалежно від правозастосування закон несе в собі потенціал, який може актуалізуватися в щось

Ю. Шемшученко

більше за допомогою формально-юридичних дій і отримати онтологічне існування під впливом суспільного буття. Виходячи з цієї посилки, закон може виступати у двох іпостасях: перша — однорідна формальна субстанція, — практична дія, зумовлена нагальними потребами. Евристичну значимість несе в собі фінальний висновок Ч. Варги про необхідність нового рівня в порівняльному правознавстві — сутнісного порівняння норм права з урахуванням правозастосовної практики, особливостей лінгвістичних способів і засобів, правової культури, правової ідеології як особливого роду професійної деонтології та інших факторів.

Питаннями етимології терміну «право», взаємозв'язку права і справедливості, правильності, добра, сили та інших подібних понять, розрізнення природного і позитивного, об'єктивного і суб'єктивного права задається і доктор юридичних наук, професор кафедри теорії держави і права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (Харків) **С. Погребняк**. Ці питання є ключовими для праворозуміння в рамках порівняльного правознавства.

Істотну лепту в підвищення якісного рівня конференції внесла доповідь кандидата юридичних наук, члена-кореспондента Міжнародної академії порівняльного права, завідувача Центру порівняльного правознавства Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України **О. Кресіна**, який досліджує історичний генезис порівняльного правознавства. Він довів, що викладання цієї дисципліни в європейських країнах почалося раніше, ніж прийнято вважати, причому вперше не у Франції, а в Німеччині. На основі аналізу вищої юридичної освіти в Німеччині в першій третині XIX в. доповідач вказав на її глибинну позитивізацію і компаративізацію.

На високу оцінку заслуговує майстер-клас **У. Батлера**, присвячений ролі юридичної техніки в порівняльному правознавстві й, перш за все, особливостям і труднощам лінгвістичного опосередкування порівняльно-правових досліджень. Яким чином забезпечити однакове розуміння юридичних текстів, переважно правових актів, в умовах різного праворозуміння, неоднорідної правової дійсності, неоднакового змісту правових понять, що позначаються одними і тими ж термінами, з урахуванням мовних особливостей у різних правових сім'ях і правових системах? Як забезпечити конструктивний діалог дослідників з урахуванням зазначених труднощів? Якими вміннями і навичками повинні володіти перекладачі у відповідній сфері професійної комунікації? Такими є ключові питання, означені професором.

У руслі проблематики, піднятої У. Батлером, **Х. Бехруз** у своєму майстер-класі розмірковує про необхідність формування нового юридичного мислення в умовах трансформації стійкого стану догми права та про роль порівняльного правознавства в цьому процесі.

Доктор юридичних наук, доцент кафедри конституційного та муніципального права Волгоградського державного університету **М. Давидова** досліджує фактори модернізації юридичної техніки в сучасному світі і доходить висновку про неминучість впливу загальносвітових тенденцій на роботу юристів навіть у тих країнах, які готові лише до формальної модернізації.

К. Валке у майстер-класі «Розуміння зарубіжного права зсередини» в якості вихідної приймає гіпотезу філософа порівняльного правознавства У. Евальда про те, що юрист-компаративіст повинен прагнути розуміти зарубіжну право-

ву систему зсередини, поставивши себе на місце іноземця. Втілення даної гіпотези на практиці породжує, на думку професора, три основні проблеми. Перша — «внутрішні розбіжності» — неясно, яких акторів правової системи потрібно брати до уваги, намагаючись її осягнути. Друга — необхідність освоєння юристом-компаративістом «когнітивних рамок», що лежать в основі юридичних текстів, що посилюється небезпекою накладення власних «когнітивних рамок» дослідника на аналізовану правову систему. Це породжує третю проблему — «вітчизняного ухилу». К. Валке робить висновок про еталонний характер конструкції У. Евальда і необхідність вести мову про прагнення до максимально близької інтерпретації зарубіжного права з урахуванням тих проблем, які вона означила.

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави і права, адміністративного та фінансового права Київського міжнародного університету **О. Ткаченко** піднімає проблеми запізнення імпорту інноваційних методологічних засобів і гносеологічних конструкцій у праві. На його думку, нині синхронізація правознавства з сучасністю вимагає не реплікуючого, а конституючого мислення. Сучасне правознавство як інтелектуальний простір має охоплювати сфери суцього і його осмислення у світлі буття: першій відповідають конструкції юридичної догматики, другій — правове порівняння в якості юридичної деконструкції. Правове порівняння виступає процедурою процесуалізації правового мислення — втіленою в дискурсивну форму юридичної деконструкції власного права. Інше право та Інше-в-праві є єдиною гносеологічною схемою і дійсною епістемологією подієвості, зіставлення свого права з його «ніщо» як чистою можливістю. Лише шляхом звернення до Іншого можна вилучити власне право з сфери усталеного сенсу, привести останній в рух. Можна говорити про те, що порівняння несе в собі потенціал для подальшого розвитку права.

Питання використання методологічного потенціалу просторового підходу в порівняльному правознавстві розглядає на сторінках своєї доповіді доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії порівняльного права, професор кафедри теорії держави і права Національної академії внутрішніх справ України (Київ) **О. Тихомиров**.

У інструментально-методологічному плані значимі підходи містилися також у доповідях доктора права, доцента кафедри приватного права Міжнародного вільного університету Молдови (Кишинів) **О. Халабуденко** про роль конструктивізму в порівняльному правознавстві та кандидата юридичних наук, асистента кафедри теорії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія» **К. Горобця** — про структуралізм і постструктуралізм у методології порівняльно-правових досліджень.

Другий блок доповідей пов'язаний з вивченням базового об'єкта порівняльно-правового аналізу — правових систем. Про співвідношення понять «правова система» і «правова сім'я» у формаційному-цивілізаційному вимірі пише в своїй доповіді доктор юридичних наук, головний науковий співробітник Інституту держави і права РАН **В. Чиркін**. Доктором юридичних наук, професором, завідувачем кафедри теорії держави і права, політології та керівником Науково-освітнього центру порівняльної правової політики Пензенського державного університету **О. Саломатіним** представлена і обґрунтована авторська класифікація правових систем з урахуванням внутрішніх відносин між правовими систе-

мами та сім'ями, зокрема, автономії скандинавських і далекосхідних сімей. Аспірант кафедри теорії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія» **І. Андришко** послідовно доводить тезу про унікальність і характерні особливості правового мислення в рамках кожної правової системи.

Учасниками конференції розглянуто також особливості окремих правових систем. Доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» **Є. Харитонов** аналізує вплив римського права на європейські правові системи. Субнаціональні правові системи сучасного Китаю стали об'єктом дослідження кандидата юридичних наук, доцента кафедри гуманітарних та фундаментальних юридичних дисциплін Харківського економічного університету **Т. Каткової**.

Значний резонанс серед учасників конференції викликали доповіді, що стосуються конфесійно-правових систем (кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Північного (Арктичного) федерального університету ім. М. В. Ломоносова **С. Шаляпін**, кандидат юридичних наук, доцент, начальник управління планування та координації правових досліджень НАПрН України **Д. Лук'янов**, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Миколаївського інституту права Національного університету «Одеська юридична академія» **І. Оборотов**, кандидат юридичних наук, науковий співробітник НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України **Д. Вовк** та ін.). Ключовими питаннями в даній частині дискусії на конференції стали: критерії виділення конфесійно-правових систем та їх місце в класифікації правових систем, інструментально-методологічний аспект дослідження конфесійно-правових систем, впровадження мусульманського права в Європі в контексті демографічних процесів та міграційної політики, роль застережень про публічний порядок у цьому процесі та ін.

У третьому блоці доповідей представлені галузеві порівняльно-правові дослідження. Фундаментальний характер в цій частині мали доповіді, присвячені базовим поняття права — «верховенство права», «демократія», «правова держава». Доктор юридичних наук, член-кореспондент РАН, директор Інституту філософії та права Уральського відділення РАН (Єкатеринбург) **В. Руденко** конструює можливі моделі політичних режимів у ситуаціях сумісності та несумісності верховенства права і демократії, для характеристики яких він використовує три індикатори — потенціал верховенства права, потенціал держави, потенціал демократії. Дослідник звертається до проблеми верховенства права та демократії стосовно незалежних держав, що утворилися після розпаду СРСР. Просування до демократичних правових режимів у цих державах ускладнене у зв'язку з рисами псевдоконституціоналізму, до яких він відносить антизахідництво і релятивістський підхід до цінностей верховенства права та демократії; ототожнення верховенства права з правлінням на основі закону; інструменталістський підхід до права; параконституційні практики. Кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави і права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (Харків) **В. Смородинський** порівнює юридичні доктрини правової держави і верховенства права, розглядає їх загальні риси і відмінності, визначає чинники їх конвергенції та джерела модернізації.

Серед інших доповідей галузевої спрямованості на увагу заслуговують виступи кандидата юридичних наук, доцента кафедри політології і права Херсонського національного технічного університету **І. Гетьман-П'яtkовської** «Право дитини жити в сім'ї: порівняльні аспекти міжнародного права та законодавства України, Росії, Білорусі, Молдови», доцента кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ **Т. Каткової** «Захист та підтримка жертв злочинів: зарубіжний досвід», кандидата юридичних наук, доцента кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Б. Криволапова** «Регулювання фінансових послуг у праві ЄС», кандидата юридичних наук, доцента кафедри європейського права та порівняльного правознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка **К. Смирнової** «Порівняльний аналіз правового регулювання конкуренції в Україні та Європейському Союзі», кандидата юридичних наук, наукового співробітника Інституту філософії та права Уральського відділення РАН **В. Еміх** «Світові тренди правового регулювання діяльності омбудсменів, які сприяють захисту прав підприємців» та ін.

Безпосередні учасники конференції одержали сертифікати. За результатами конференції видано збірник наукових праць¹.

Учасники ознайомилися з навчальним процесом у Національному університеті «Одеська юридична академія», його науковою бібліотекою, Музеєм рідкісної книги, криміналістичною та балістичною лабораторіями, а також побували на екскурсії «Одеса кримінальна» і в Одеському національному академічному театрі опери та балету.

У міжнародна наукова конференція «Компаративістські читання», як видається, мала істотне значення з точки зору розвитку теоретико-методологічних принципів, діяльнісних установок і комунікативних мотивацій для сучасних юристів. Необхідність формування нового юридичного мислення і вимог до юридичної професії детермінується зміною основ суспільно-політичного життя сучасного суспільства. В епоху глобалізації саме порівняльне правознавство стає системоутворювальним чинником у формуванні мислення сучасного юриста.

Конференція показала, що перед світовою юридичною спільнотою тепер стоять завдання нової властивості — усунення когнітивного дисонансу при освоєнні зарубіжного права, розробка нових концептуально-методологічних рівнів порівняльно-правових досліджень, уникнення правового сервілізму в порівняльному правознавстві, незважаючи на його детермінованість соціально-політичними умовами. Думається, що тези і гіпотези, що прозвучали на конференції, були вельми конструктивними і значущими для нарощування інтелектуального потенціалу у вирішенні означених завдань.

В. Еміх

*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник Інституту філософії та права
(Уральське відділення РАН, м. Єкатеринбург)*

¹ *Порівняльне правознавство* : сучасний стан і перспективи розвитку : збірн. наук. праць / за ред. С. В. Ківалова, Ю. С. Шемшученка ; упор. Х. Н. Бехруз, О. В. Кресін, Ю. Ю. Акіменко ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Національний університет «Одеська юридична академія». — Одеса : Фенікс, 2013. — 352 с.